

DOI : 10.5281/zenodo.1038944

УДК 351.82: 330.341.1

Палюх В. В., ад'юнкт, ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків

*Paliukh V., adjunct of the Training Research and Production Center,
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

MECHANISMS OF PUBLIC POLICY FORMATION IN THE FIELD OF SCIENTIFIC ACTIVITY

Визначено що рівень інтелектуалізації суспільства та ступінь розвитку демократичних інститутів державної влади та управління являють собою два взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих соціально-політичних процесів, що впливають на загострення чи на оздоровлення не тільки економічної, морально-етичної, криміногенної, але й політичного стану в державі.

Ключові слова: *державне управління наукою та освітою, наука та освіта як об'єкти державного управління.*

It has been determined that the level of intellectualization of society and the level of development of the democratic institutions of the public authority and governance are two interrelated and complementary socio-political processes that influence the aggravation or improvement of not only economic, moral, ethical, criminal, but also political position of the state.

Keywords: *public administration of science and education, science and education as objects of public administration.*

Постановка проблеми. Управління науковою діяльністю на всіх рівнях можливе лише коли його необхідність усвідомлена людиною та носить внутрішньо особистісний характер, підпорядкована закономірностям саморозвитку та самовиховання, а на деяких рівнях коли державою створюються необхідні умови для реалізації індивідуальних та суспільних творчих інтересів, інтелектуальних здібностей та потреб. Також науково-педагогічна діяльність як об'єкт пізнання й управління є, з одного боку, елементом творчої діяльності людини зі складною структурою, а з іншого боку – областю державної політики, направленою на нормативно-правове, матеріально-технічне, фінансово-економічне та інші аспекти забезпечення діяльності наукових установ в зацікавленості розвитку суспільства, держави та людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного управління наукової й науково-технічної діяльності та механізмів формування державної політики в галузі наукової діяльності розглянуто в працях науковців і практиків, а саме: [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз механізмів формування державної політики в галузі наукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Наука як об'єкт державного управління має відносно коротку історію, що пояснюється творчою природою її сутності та особливостями складової, також діями суб'єктивних та об'єктивних причин, що обумовлені їх розглядом в управлінському аспекті на особистому та державному рівнях. У першому випадку наукова діяльність обумовлена як специфічний вид творчої діяльності, що дозволяє формувати кардинально нові знання, вміння та навички (у т. ч. професійні), систему цінностей та відношення людини до картини світу, його світогляд та інші структурні елементи особистості. На державному рівні наукова діяльність – це вид творчої індивідуально-колективної діяльності, направленої на створення, підвищення і підтримку інтелектуального (у тому числі загальноосвітнього, культурного, професійного та морального) рівня населення та кожного окремого громадянина, а в результаті – на забезпечення прогресивного розвитку держави.

Таким чином наукова діяльність, що розглядається як на особистому так і на загальнодержавному рівнях, характеризується такими стійкими ознаками, як творча природа, особливий механізм взаємовідносин з суспільством, державою та людиною, що керується державними механізмами. Саме ці, притаманні науковій діяльності якості, вказують не тільки на сутність й особливості змісту кожного з її елементів, але й на принципи побудови відповідних систем управління.

У силу цього управління науковою діяльністю не може носити виключно державний характер, оскільки творчість як така підпорядкована внутрішнім закономірностям розвитку. У загальній структурі управління науковою діяльністю на різних рівнях державної організації вагомують роль займають елементи внутрішнього соціального управління: публічні дебати та оцінка ходу й результатів наукових досліджень та навчального процесу, суспільна думка, суспільні ініціативи у регулюванні діяльності наукових колективів, в основі яких полягає свобода наукової творчості та її соціальні та державно-правові гарантії.

Керівництво наукою на індивідуальному рівні можливе лише коли є необхідність усвідомлена людиною та носить внутрішньоособистий характер, підпорядкована закономірностям саморозвитку та самовиховання, а на спеціальному рівні, коли державою створюються необхідні умови для реалізації індивідуальних та суспільних творчих інтересів, інтелектуальних здібностей та потреб. Звідси можливо зробити висновок, що наукова діяльність як об'єкт пізнання й державного управління є, з одного боку, елементом творчої діяльності людини зі складною структурою, а з іншого боку – областю

державної політики, направленою на нормативно-правове, матеріально-технічне, фінансово-економічне забезпечення діяльності наукових установ в зацікавленості розвитку суспільства, держави та людини.

Однак наука не є лише пасивним об'єктом управління з боку держави: виконуючи важливі функції регулятивного характеру вони самі набувають активного початку в здійсненні даного виду державної політики. Так в процесі управління вона виступає не тільки об'єктом, а і приймає активну участь. Але тут з'являється важливе у методологічному відношенні питання про саму можливість управління процесом наукового пізнання, якщо розуміти під цим терміном певну роботу розумової діяльності. Допускається два напрями управління процесом наукової творчості та її умовами: управляти наукової думкою та науковою творчістю неможливо і в той же час допускається управління науковою творчістю, як створення умов для найбільш продуктивного наукового процесу, розуміючи під цим підбор наукових кадрів, та програмування наукових досліджень.

Програмування у науковій діяльності можливо оцінити як дослідницький етап прогнозу, а точніше прогностичне дослідження, що є необхідним елементом у вивченні тенденцій генезису науки. Процес систематизованого пізнання наукової картини світу перед всього потребує цілеполягання, виходячи з так званих "вузьких місць" в науковому пізнанні характеризується: а) недостатністю існуючих наукових уявлень; б) накопиченням гіпотез, які потребують перевірки, та нових фактів які не піддаються поясненню; в) можливостями що відкриваються у зв'язку з встановленням нового ефекту чи закону природи; г) необхідністю узагальнення декількох явищ; д) розробкою нових методів досліджень.

Неможна забувати, що наука пройшла багатовіковий шлях розвитку, перш ніж її почали пов'язувати з реальним впливом на виробничу та соціальні сфери, характер, зміст та ефективність праці. Відносно нещодавно вона почала розглядатися також в якості наукової основи управління суспільством, де виконання важливих регулятивних функцій забезпечує її прогресивний розвиток. Сучасний етап наукового та технічного прогресу характеризується випередження наукового знання по відношенню до економіки, виробництва та техніки, але головне – її прямим зв'язком з соціальним прогресом, реальним, хоча й опосередкованим впливом на умови життя кожної людини та суспільства в цілому. Звідси робиться висновок наскільки велика роль соціального та державного управління розвитком науки і технічної діяльності.

Природне ускладнення, наприкінці XIX – на початку XX віків, форм організації науки обумовило проведення спеціальних досліджень, які поставили за мету виявлення механізму державної системи управління науковими та освітніми процесами, характерологічних особливостей вчених, стилю мислення та можливостей інтенсифікації їх праці. При цьому пізнання природи та змісту як самої науки, так і окремих її напрямів та галузей здійснювалось у

нерозривному зв'язку з викладанням новітніх наукових досліджень та розробкою методів підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів.

На початку XX століття також склалась своєрідна організаційна структура науки в системі вищої освіти, яку отримували в державних, приватних та громадських вищих навчальних закладах. Також паралельно йшло реформування системою управління науковою діяльністю в системі вищої освіти, інфраструктура якої від початку адекватна державній системі управління.

Наука XX століття у відмінності від інших історичних етапів її становлення, в усіх більш різноманітних формах переплітаючись з економікою, політикою, культурою, світоглядом, правопорядком, підвищують свою перетворюючу роль та функціональні значення в усіх сферах соціального та державного управління.

В останні роки було зроблено деякі кроки в розробці регіональної науково-освітньої політики, розвиток позабюджетних джерел фінансування дослідних центрів та вищих навчальних закладів, активації їх господарчо-економічної діяльності; створюються наукові підрозділи при навчальних закладах; розширюється підготовка менеджерів та інших фахівців наукоємного підприємництва, створюються громадські фонди та асоціації по підтримці розвитку науки.

Інтенсивний шлях розвитку науки передбачає не тільки її всебічне оновлення змісту (особливо гуманітарного) створення ефективної системи навчального книговидавництва на основі активної протекціоністської політики держави, динамічну підготовку та перепідготовку наукових, науково-педагогічних кадрів, та управлінців у цій галузі, але головне, - визнання цієї сфери соціального та державного управління високорентабельною. Схема взаємовідносин громадянина та держави в галузі праці та професійної підготовки традиційна та загально визнана: отримання будь якого виду професійної освіти пов'язана з деякими затратами, що виділяються з державного бюджету на кожного учня, які з часом компенсуються у зв'язку з участю фахівців у виробництві та громадській практиці, а при раціональній (науковій) організації праці дають соціальний та економічний ефект. Проте набагато рідше визнається той факт, що сучасна організація управління наукою не стільки утилітарно економічне, нормативно-правове, матеріально-технічне забезпечення, скільки подолання соціально-політичної їх недооцінки взагалі, а в кризисні періоди історії держави в особливості.

Наука початку XX століття були відносно ізольованими від систем управління політикою, ідеологією, правопорядком, культурною та іншими соціальними сферами, та їх перетинання не мало, ні централізованої державної організації, ні відповідного нормативного регулювання.

Процеси інтеграції науки, що почались у другій половині XX століття з іншими соціальними сферами діяльності дозволили організувати впровадження науково-технічних досягнень на плановій основі, згідно з тенденціями соціально-економічного розвитку суспільства розробляти різні системи

управління “інтелектуальним виробництвом” , втілювати науково-освітні та професійні програми навчання населення, що сумарно сприяло підвищенню рівня загальнонародської, політичної та правової культури, соціальної активності, національної свідомості та інші.

Зріст інтелектуального потенціалу суспільства забезпечує насамперед проведення відповідної політики, починаючи з програм ліквідації безграмотності населення до підготовки фахівців вищої кваліфікації, їх наукової та науково-педагогічної атестації.

Слід зазначити, що поняття грамотність в останній час значно змінилося, та у зв'язку зі своєю нестабільністю втратило попередні жорсткі рамки визначення. Так якщо раніше офіційним критерієм грамотності визнавалось лише вміння читати та писати, то сучасне його визначення включає здатність людини відстоювати найновітніші знання, активно приймати участь в культурному, соціальному та політичному житті суспільства. Кажучи іншими словами поняття грамотність набуло функціональне значення та динамічний характер, а його широта та глибина опинились в прямій залежності від різноманіття, складності та темпів росту соціальної сфери.

Сама ж науково-освітня діяльність, як сфера додатку праці характеризується підвищеним ступенем складності. Так є поняття що всесвітній досвід сучасної (зокрема функціональної) праці за ступенем складності поділяється на вісім категорій, де “праця освіти” займає одне з перших місць та припускає глибоке поділення праці у галузі управління, винахідницької, інформаційної діяльності та інших. Звідси випливає висновок, що в умовах науково-технічної революції неможливо стати грамотним на все життя, закінчивши лише якийсь навчальний заклад. Очевидно, функціонально грамотний лише той фахівець, який в процесі своєї праці (наукової, науково-освітньої) постійно переоцінює рівень власної кваліфікації, та відчуваючи дефіцит нових знань, приймає активні дії для їх набуття. Та хоча питання рівнозначності трактовки понять “функційна грамотність” та “компетенція” може бути вирішено діаметрально по іншому, ясно одне: висококваліфікований фахівець повинен мати загально-гуманітарну підготовку, а зниження рівня грамотності у суспільстві – це реальна перешкода на шляху розвитку демократичного його розвитку, пряма загроза виникнення соціальної напруги та дестабілізації державного устрою.

Як бачимо, саме ці характеристики сутності та змісту науки вказують на необхідність підтримання функціональної, мається на увазі загальноосвітньої та професійної, грамотності членів суспільства шляхом організації даної сфери управління. По суті, мова йде про те, що функції що виконуються наукою, мають соціально-політичний характер, який проявляється не тільки в проведенні єдиної політики, але й в забезпеченні процесів автономізації наукових та освітніх закладів. Розширення їх прав у галузі самоуправління науково-педагогічною діяльністю.

Труднощі, а інколи і протиріччя державного розвитку наукового знання долається в ході переходу від надлишкової централізації до розумної децентралізації системи управління. При цьому децентралізація є необхідною умовою як саморозвитку науки на змістовному рівні, так і самоорганізації функцій управління шляхом виникнення локальних підсистем управління, що об'єднує єдину організаційну систему. Отже, управління науковою діяльністю, а точніше процесом відтворення нових наукових знань здатне змінювати свою структуру не тільки під впливом зовнішніх чинників, але й внутрішніх чинників як “відносна автономна саморегулююча система”.

Суперечний характер розвитку науки, з одного боку й громадською практикою, що визначена державною політикою, з другого боку не обмежуватись напрямками що розглядаються, знаходить більші суспільні та державні прояви. По перше, по мірі доступності наукової творчості та різних видів і форм освіти можливо судити про діючі в суспільстві не тільки соціально-економічних, але й державно-правових гарантій реалізації основних конституційних прав громадян. По друге, рівень функціональної грамотності населення є по суті передумовою діяльної участі громадян у суспільно-політичному житті, рушійною силою розвитку національної свідомості, політичної та правової культури, суспільної моралі та інших форм суспільної відповідальності, від яких прямо залежать правопорядок, характер, традиції, політична стабільність суспільства взагалі. Говорячи іншими словами, отримання освіти, а потім підвищення його наукового рівня також мають соціально-політичний характер, оскільки свідчать про активну громадську позицію, що є об'єктивною умовою розвитку демократичних форм влади, зближення органів законодавчої, виконавчої та державної влади з громадськими об'єднаннями та організаціями. По третє, сферу науки слід розглядати як потенціальний та реальний фактор подолання економічних, національних, політичних та кризисних явищ у державі, оскільки лише на основі підвищення наукової грамотності населення держава отримує можливість проводити з урахуванням суспільної думки радикальні реформи та політику стабілізації тих чи інших негативних тенденцій пов'язаних з соціальними ексцесами, протиріччями та наслідками науково-технічної революції. Але нажаль в наш час “недооцінюється роль навчальних закладів як однією з основних соціальних структур, робота яких насправді сприяє стабілізації політичного положення у державі, дозволяючи зміцнювати міжнаціональні, загальнолюдські та загальнокультурні відносини”.

Висновки. Таким чином, рівень інтелектуалізації суспільства та ступінь розвитку демократичних інститутів державної влади та управління являють собою два взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих соціально-політичних процеса, що впливають на загострення чи на оздоровлення не тільки економічної, морально-етичної, криміногенної, але й більш того політичного стану в державі. В цих умовах закономірно говорити про особливості прояву сутності та специфіки змісту науки у конкретних соціальних сфе-

рах та галузях державного управління. Звідси випливає, що проблему управління наукою з повним обґрунтуванням слід віднести до загальнонаукових проблем управління, а проблему організації управління науковою діяльністю, до загальнонаукових проблем управління наукою в державі.

У зв'язку з цим зрозумілий теоретико-прикладний процес вчених та спеціалістів пізнання закономірностей виникнення та розвитку соціальних, економічних та інших функцій науки, виявлення їх місця в загальній структурі наукового знання та соціальної практики.

Виходячи з цього робимо висновок, що наука являє собою цілісний, складно-структурований соціальний феномен, надає глобальний вплив на розвиток як позитивних так і негативних наслідків науково-технічної революції, що обумовлює об'єктивну необхідність створення на кожному історичному етапі їх становлення під рівень їх сутності та особливостям змісту системи суспільно-державного управління. При цьому теоретико-методологічну основу цього управління повинні скласти результати фундаментальних та прикладних наукових досліджень, що організують та проводиться у відповідності з принципами взаємодетермінованими процесами інтеграції та диференціації наукового знання, логіко-історичних та гносеологічних його аспектах, з закономірним рухом у напрямі формування його загальнонауковості з притаманними йому методами та понятійним апаратом.

Список використаних джерел

1. Гуревич М. Государственное регулирование науки / М. Гуревич // Экономика Украины. – 2001. - № 10. – С. 73–79.
2. Кузин В.А. Управление научно-техническим прогрессом в условиях рыночных отношений : учеб. пособ. / В.А. Кузин, В.А. Товстик. – Донецк : БСГ, 2000. – 168 с.
3. Луценко Т.О. Державне регулювання науки та інноваційної діяльності України / Т.О. Луценко / «Ольвійський форум – 2015: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» : матер. наук.-практ. конф. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Том 1. – С. 95–96.
4. Монасєнко А.О. Законодавча правотворчість у галузі видатків на освіту та науку // Наше право. – 2008. – № 4. – Ч. 1 – С. 99–105.
5. Сиченко В.В. Система та механізми управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні / В.В. Сиченко // Економічний форум. – 2011. – № 2. – С. 34–40.
6. Цегольник П.А. Актуальні напрями використання науково-практичних здобутків менеджменту в інституціях державного управління / П.А. Цегольник // Вісник УАДУ. – 2000. – № 3. – С. 86.

References

1. Gurevich, M. "Public regulation of science." *Economics of Ukraine* 10 (2001): 73–79. Print.
2. Kuzin, V.A. and Tovstyk, V.A. Management of scientific and technological progress in the conditions of market relations.. – Donetsk: Makeevka Economics and Humanitarian Institute ; BSG, 2000. Print.

3. Lutsenko, T. O. "Public regulation of science and innovation activity of Ukraine." *Olbia Forum – 2015: Strategies of the Black Sea Region Countries in the Geopolitical Space* 1 (2015): 95–96. Print.

4. Monaenko, A. O. "Legislative law-making in the field of expenditures on education and science." *Our law* 4 (1) (2008): 99–105. Print.

5. Sychenko, V. V. "The system and mechanisms of innovative development of higher education management in Ukraine." *Economic forum* 2 (2011): 34–40. Print.

6. Tsegolnyk, P. A. "The important directions of scientific and practical achievements of management application in the institutions of public administration / P.A. Tsegolnyk." *Visnyk UADU* 3 (2000): 86. Print.

DOI : 10.5281/zenodo.1038952

УДК 351:796.011.1:615.825

Сиренко Р. Р., к.н.ф.в. і с., доц., ЛНУ ім. Івана Франка, м. Львів

Sirenko R., PhD, Associate Professor, Head of the Chair of Physical Education and Sport, The Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМНИМ РОЗВИТКОМ СФЕРИ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І МАСОВОГО СПОРТУ:
ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД**

**STATE MANAGEMENT IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION
AND MASS SPORT DEVELOPMENT SYSTEMS:
PRAGRAM-TARGETED APPROACH**

Проаналізовано тенденції розвитку сучасного рівня державного управління фізичною культурою і спортом в Україні. Розроблено теоретичні та методологічні підходи щодо програмно-цільового управління системою фізичної культури і спорту. Досліджено соціальну цінність масового спорту як цілеспрямованого впливу на розвиток фізичної культури різних верств і категорій населення. З'ясовано особливості державного управління розвитком процесів фізичної культури та спорту в соціально-гуманітарній політиці України.

Ключові слова: державне управління, масовий спорт, програмно-цільовий підхід, фізична культура, здоровий спосіб життя, системна діяльність, цілеспрямований вплив.